

การบริหารจัดการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจาย
ข่าวสารของสมาชิกในชุมชน : กรณีชุมชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล
เหนือเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

Comunity Participation Management in the Operation of Broadcast Community: Case of Communitecs in Nue-Muang Organi Zation, Muang District, Roi-Et Province

พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์¹

Phuangchomphu Chaijala Sangrungruengroj¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการของหอกระจายข่าวสาร 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อการดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร และ 3) เพื่อศึกษาการแสดงบทบาทของการเป็นสื่อชุมชนของหอกระจายข่าวสาร ผลการศึกษาพบว่าหอกระจายข่าวสารทุกหมู่บ้านมีการบริหารจัดการโดยยึดตัวบุคคลซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก โดย 1) ลักษณะการก่อตั้งหอกระจายข่าวสาร 2) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับสมาชิกในชุมชน และ 3) การขาดความรู้ความเข้าใจและความสำคัญเกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารทั้งของผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกในชุมชน เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทั้งการบริหารจัดการและการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสาร จากการศึกษารูปแบบและเนื้อหารายการของหอกระจายข่าวสาร ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบและเนื้อหารายการของหอกระจายข่าวสารของแต่ละหมู่บ้านล้วนมีลักษณะเดียวกัน คือเป็นการถ่ายทอดสัญญาณข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย(ในช่วงข่าวท้องถิ่น)และข่าวประกาศจากผู้ใหญ่บ้าน และถึงแม้สมาชิกในชุมชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานหอกระจายข่าวสาร ด้วยการร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาเกี่ยวกับความชัดเจนในการกระจายเสียง รวมทั้งการฝากข่าวสารประชาสัมพันธ์ แต่รูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าว ยังมีรูปแบบไม่หลากหลายเมื่อเทียบกับรูปแบบการมีส่วนร่วมที่สมาชิกในชุมชนจะสามารถทำได้ ส่วนการแสดงบทบาทของการเป็นสื่อชุมชนของหอกระจายข่าวสารนั้นพบว่า หอกระจายข่าวสารสามารถแสดงบทบาทของการเป็นสื่อชุมชนได้ 2 บทบาท ได้แก่ หน้าที่ทางสังคม และ หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร จากทั้งสิ้น 4 บทบาท (หน้าที่ในการแสดงออก, หน้าที่ทางสังคม, หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร, หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติกร)

คำสำคัญ : หอกระจายข่าวสาร, สื่อชุมชน, การมีส่วนร่วม, การบริหารจัดการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

¹ อาจารย์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Lecturer , Faculty of Informatic, Mahasarakham University.

Abstract

There were three objectives in this study: 1) study the management of a village broadcasting station 2) study the community's participation in the village broadcasting station 3) study the function of the village broadcasting station as the community's media center. The results found that management of the village broadcasting station was the duty of headmen without a committee, in terms of production and maintenance responsibilities. The effectiveness of 1) the feature established of the village broadcasting station 2) the relationships between the headman and community members 3) the privation of cognition, understanding of the principles of the participation and the community media. Those that influence station the management of the village broadcasting station and the community's participation to village broadcasting tower. Format of village broadcasting tower program is local news and Thailand news, which is received from the Radio station Thailand, and public relations news from the headmen. In the community, the participation level in the village broadcasting station is active and the villagers, show their opinions in order to improve the clearness of broadcasting including sending messages for public relations. But this format is not enough when compared to the community's participation format in the community media. The village broadcasting station functions as community media, social functions and information function. (The community media functions are expressive function; social function; information function; control activation function)

Keywords: village broadcasting station, community media, participation, management for participation

บทนำ

จากการที่แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารในการพัฒนาสังคมได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการสื่อสารแบบเดิม ซึ่งได้แก่ การสื่อสารภายใต้กระบวนการหลักแห่งความทันสมัยนิยม ซึ่งเน้นการสื่อสารจากบนลงล่างหรือการสื่อสารจากผู้มีอำนาจในสังคม (อาทิ รัฐ) ลงไปยังประชาชน มาสู่การสื่อสารแบบใหม่ภายใต้กระบวนการแบบทางเลือก ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) ที่ให้ความสำคัญกับการสนทนาโต้ตอบกันในลักษณะของการปรึกษาหารือกัน เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้หันหน้าเข้าหากัน พุดจา เจริญจากัน เพื่อทำความเข้าใจกับข้อมูลข่าวสารเบื้องต้น หลักการ

และแนวทางที่หลากหลายสำหรับการตัดสินใจร่วมกันเกี่ยวกับสังคมของตน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์. 2549: 27) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หอกระจายข่าวสารจึงเป็นสื่อประเภทหนึ่งที่มีศักยภาพในการเป็นสื่อเพื่อการพัฒนาสังคมตามกระบวนการต้นแบบทางเลือก เพราะกาญจนา แก้วเทพ (2543: 319 – 320) ได้กล่าวว่านอกจากหอกระจายข่าวสารจะสามารถทำหน้าที่เช่นเดียวกับที่สื่อมวลชนโดยทั่วไปดำเนินอยู่ได้แล้ว ยังเป็นสื่อที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ง่าย จึงมีศักยภาพที่จะทำหน้าที่สำหรับการสื่อสารสองทาง (two – way communication) และใช้เป็นเครื่องมือประสานงานระหว่างชาวบ้านหรือชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่

จากการศึกษาเกี่ยวกับหอกระจายข่าวสารที่ผ่านมามีักพบว่าหอกระจายข่าวสารถูกใช้

เป็นเครื่องมือสื่อสารโดยมีสถานภาพเป็นสื่อประจำหมู่บ้านที่มีบทบาทเป็นทั้งช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของรัฐสู่ชุมชน รวมถึงบทบาทของการเป็นสื่อกลางของชุมชน อีกทั้งประชาชนต่างก็เห็นว่าหอกระจายข่าวสารมีความจำเป็นต่อตนเองและเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน (ไพชยนต์ ชนะกาญจน์. 2542: 49) แต่การที่จะพัฒนาให้หอกระจายข่าวสารสามารถแสดงบทบาทในการพัฒนาสังคมได้เต็มศักยภาพนั้น จากการประชุมปฏิบัติการเครือข่ายหอกระจายข่าวสาร : สื่อเพื่อชุมชน จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ในวันที่ 27 – 28 พฤศจิกายน 2544 (ดวงพร คำณูวัฒน์. 2549 : 74) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาหอกระจายข่าวสารว่า จะต้องกระตุ้นประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารให้ได้มากที่สุดในทุกกระบวนการ โดยให้มีข้อมูลและรูปแบบการสื่อสารที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นอกจากนี้ดวงพร คำณูวัฒน์ (2548: 23) ได้กล่าวว่าการศึกษาที่ชุมชนมีส่วนร่วมในงานหอกระจายข่าวสารนั้น เป็นหัวใจสำคัญของความยั่งยืนของหอกระจายข่าวสาร โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในงานหอกระจายข่าวสารนั้นควรประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ผู้ปฏิบัติงานหอกระจายข่าวสาร และชาวบ้าน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมควรเกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร ทั้งร่วมบริหารจัดการ ร่วมในการกระจายเสียง ตั้งแต่ร่วมฟัง ร่วมในกระบวนการผลิต ร่วมเป็นผู้ส่งสาร และร่วมประเมินผลการปฏิบัติงาน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสารนั้นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง

อย่างไรก็ตาม Rennie Ellie (อ้างใน, กาญจนนา แก้วเทพ. 2551: 70) ได้กล่าวว่าการสื่อสารชุมชนนั้น เป็นการทำงานในลักษณะของ “ประชาสังคม” (civil society) ไม่ใช่ของ “ภาครัฐ” (political society) หรือภาคธุรกิจ จึงต้องมีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ/การก่อตัว/ก่อตั้งสถาบัน/รวมทั้งกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วม ที่มี

ลักษณะแตกต่างไปจากทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจ จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาเพื่อค้นหาและพัฒนาระบบการบริหารจัดการหอกระจายข่าวสารที่มีลักษณะเฉพาะในฐานะของการเป็นสื่อชุมชน

ดังนั้นคำถามของการวิจัยที่สำคัญจึงได้แก่ หอกระจายข่าวสารที่ศึกษามีลักษณะการบริหารจัดการอย่างไร และการบริหารจัดการดังกล่าวมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารของสมาชิกในชุมชนหรือไม่ เพื่อนำผลจากการศึกษาที่ได้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการหอกระจายข่าวสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารของสมาชิกในชุมชนให้มีความสอดคล้องกับปรัชญาของการเป็นสื่อชุมชนที่ว่า “การเป็นสื่อของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน”

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาการบริหารจัดการของหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน
- 2.2 เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน
- 2.3 เพื่อศึกษาการแสดงบทบาทของการเป็นสื่อชุมชนของหอกระจายข่าวสารของหมู่บ้าน

วิธีการศึกษา

การศึกษารั้ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยได้ทำการศึกษา หอกระจายข่าวสารในเขตพื้นที่ตำบลเหนือเมือง อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด จำนวน 13 หมู่บ้านได้แก่ บ้านน้อยในเมือง (หมู่ที่ 1), บ้านสามแยก (หมู่ที่ 2), บ้านหนองผักแว่น (หมู่ที่ 4), บ้านเหล่ากล้วย (หมู่ที่ 6), บ้านโนนสว่าง (หมู่ที่ 7), บ้านแดง (หมู่ที่ 8), บ้านหนองนาสร้าง (หมู่ที่ 10), บ้านห้าแยกกอกโพธิ์ (หมู่ที่ 14), บ้านโนนงาม (หมู่ที่ 15), บ้านโนนสว่าง

(หมู่ที่ 19), บ้านแดง(หมู่ที่ 20), บ้านป่าม่วง (หมู่ที่ 21), บ้านน้อยในเมือง(หมู่ที่ 22) การเลือกหอกระจายข่าวสารในพื้นที่ดังกล่าวเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย(simple random sampling) ด้วยการจับสลากรายชื่อหมู่บ้านจำนวน 13 หมู่บ้าน จากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 23 หมู่บ้าน

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร 2) กลุ่มผู้ฟัง ซึ่งเป็นสมาชิกชุมชนในเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษ สำหรับเลือกกลุ่มตัวอย่างในส่วนของผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสารนั้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง(purposive sampling) โดยผู้วิจัยได้ระบุชัดเจนว่าจะเลือกสมาชิกในชุมชนที่เป็นคณะกรรมการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสารหรือได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสารเป็นประจำ จากนั้นผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำและสมาชิกในชุมชนเพื่อค้นหาผู้ที่รับผิดชอบในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารดังกล่าว ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าหอกระจายข่าวสารทั้ง 13 หมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารเพียงผู้เดียว ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงใช้กลุ่มตัวอย่างในส่วนของกลุ่มผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสารจำนวน 13 คน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 13 หมู่บ้าน ส่วนการเลือกกลุ่มตัวอย่างในส่วนของผู้ฟังนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก(convenience sampling) จากสมาชิกในชุมชนทั้ง 13 หมู่บ้านจำนวน 100 คน โดยมีการระบุว่าสมาชิกเหล่านี้จะต้องเป็นคนที่เคยฟังรายการของหอกระจายข่าว

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured interviews) กับกลุ่มผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร การสัมภาษณ์โดยอิงโครงสร้าง (structural interviews)กับกลุ่มผู้ฟังรายการ นอกจากนี้ยังได้ใช้การสังเกตแบบ

ไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ไม่สามารถได้จากการสัมภาษณ์ อีกทั้งสามารถใช้เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเป็นจริงมากที่สุด (triangulation)

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการวิเคราะห์โดยจำแนกข้อมูล เป็นประเภท (typological analysis) หลังจากที่ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยจะทำการจัดแบ่งชนิดข้อมูลเป็นหัวข้อตามประเด็นคำถามในการวิจัย และนำเสนอในรูปของสถิติเชิงพรรณนาได้แก่ ค่าร้อยละ(percentage) รวมทั้งพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลชนิดต่างๆที่ได้แบ่งไว้ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย ซึ่งเป็นวิธีตีความสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยนำข้อมูลที่ได้อามาสร้างสรุปข้อมูลเชิงนามธรรม ซึ่งจะทำให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดหน้าที่ของการสื่อสารชุมชน

Windahl et al (อ้างใน, กาญจนาน แก้วเทพ. 2543: 116) ได้ระบุว่า หน้าที่ของการสื่อสารชุมชนประกอบด้วย

1) หน้าที่ในการแสดงออก (expressive function) คือการสื่อสารที่สามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองออกมา เพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตนเองได้

2) หน้าที่ทางสังคม (social function) คือการสื่อสารเพื่อจะสร้างความรู้สึกร่วมเป็นชุมชนเดียวกัน

3) หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (information function) อันเป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารโดยทั่วไป หากทว่าในการสื่อสารชุมชนนั้น ทิศทางการไหลของข่าวสารต้องเป็นไปอย่างรอบด้าน

4) หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ (control activation function) การสื่อสารจะเป็นช่องทางนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้ เนื่องจากการสื่อสารชุมชนมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบสองทางที่มีขั้นตอนของปฏิกิริยาป้อนกลับ (feedback)

2. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory Communication)

กาญจนา แก้วเทพ (2543: 57 – 61) ได้แบ่งรูปแบบหรือระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร/ผู้

ใช้สาร เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุดที่ผู้รับสารก็ยังคงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วม คือการที่ผู้รับสารได้ตระหนักถึงสิทธิที่ตนควรจะมีและสิทธิในการบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนสู่สาธารณะ

2.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่ง/ ผู้ผลิต/ ผู้ร่วมผลิตเป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆเพิ่มเติม หรือต้องมีกฎรูปแบบเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเก่าที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือร่วมผลิตนั้น ยังแบ่งออกได้เป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อ คือขั้นตอนก่อนการผลิต ขั้นตอนการผลิต และขั้นหลังการผลิต

2.3 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน และ กำหนดนโยบายการมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบายนั้น เป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วม และอาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในระดับนี้ กิจกรรมของการมีส่วนร่วมในระดับนี้ เช่น การวางแผนการจัดกิจกรรม การร่วมคัดเลือกผู้ที่จะเข้าร่วมงาน ของหอกระจายข่าวสาร

3. แนวคิดการบริหารจัดการ

กาญจนา แก้วเทพ (2551: 236-257) ได้แบ่งการบริหารจัดการวิทยุชุมชนซึ่งมีฐานะเป็นสื่อชุมชนเช่นเดียวกับหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเป็น 3 ด้าน ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์การบริหารจัดการหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน ได้แก่

3.1 การบริหารจัดการงาน

การบริหารจัดการงานมีองค์ประกอบดังนี้

1) การวางแผนงาน (planning) ซึ่งจะเป็นการวางแผนงานทั้งการวางแผนงานนั้น มีงานเฉพาะกิจ เช่น กิจกรรมระดมทุนเพื่อพัฒนาหอกระจายข่าวสาร และงานที่ทำเป็นประจำได้แก่ การจัดรายการ

2) การจัดระบบ (organize) หมายถึงการจัดระบบการทำงาน/บทบาท/อำนาจ/หน้าที่/ความรับผิดชอบ เพื่อทำให้งานของหอกระจายข่าวสาร สามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ประกอบไปด้วย วางโครงสร้าง บทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบในการทำงานของแต่ละคนฝ่าย

3) การนำ (lead) หมายถึง การมีผู้รับผิดชอบหลักในการดำเนินงานในแต่ละด้าน เช่น ด้านการจัดรายการ ด้านการจัดหาทุน ด้านการจัดกิจกรรมพิเศษของหอกระจายข่าวสาร

4) การติดตาม/ควบคุม/กำกับ/ดูแล/ตรวจสอบ (control) หมายถึง การติดตามประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อหาแนวทางในการปรับปรุง, พัฒนาการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสาร ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ รวมทั้งการรายงานผลมายังฝ่ายที่รับผิดชอบเพื่อดำเนินการต่อไป

3.2 การบริหารงานบุคลากร

สิ่งที่ต้องคำนึงในการบริหารงานบุคคล ได้แก่ การกำหนดจำนวนของบุคลากร ซึ่งวิธีการ/กระบวนการได้มาซึ่งบุคลากร จะครอบคลุมใน 2 มิติ ได้แก่ กระบวนการ/ช่องทางในการได้

บุคลากรและหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคลากร ซึ่งบุคลากรนั้นสามารถแบ่งได้หลายแบบ เช่น แบ่งตามภาระผูกพัน แบ่งตามลักษณะความเชี่ยวชาญ แบ่งตามลักษณะโครงสร้างของการบริหารงาน กลุ่มอาสาสมัคร

นอกจากนั้นยังต้องให้ความสำคัญของการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการบริหารบุคคลและกระบวนการพัฒนาศักยภาพ/ความสามารถของบุคลากร

3.3 การบริหารทรัพยากร

แนวทางการบริหารทรัพยากร ได้แก่ การมีแผนงานรับผิดชอบเรื่องงบประมาณ เป็นการเฉพาะ มีการวางแผนงบประมาณ เช่น ค่าใช้จ่ายคงที่ (เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ) และค่าใช้จ่ายเฉพาะโอกาส (เช่น ค่าซ่อมแซมอุปกรณ์) รวมทั้งมีการกำหนดหลักเกณฑ์เรื่องการใช้จ่าย – รับเงินและมีการจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าหอกระจายข่าวสารทุกหมู่บ้านมีการบริหารจัดการโดยยึดตัวบุคคล ซึ่งได้แก่ผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก โดยสมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับผู้ฟังที่มีความกระตือรือร้น แต่รูปแบบการมีส่วนร่วมนั้นยังมีไม่หลากหลาย เมื่อเทียบกับรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะสามารถมีได้ตามแนวคิดของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและสื่อชุมชน นอกจากนี้การศึกษายังพบว่าลักษณะการก่อตั้งหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับสมาชิกในชุมชน และการขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านทั้งใน

ส่วนของผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกในชุมชนได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ส่วนการแสดงบทบาทของการเป็นสื่อชุมชนของหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านนั้นพบว่า หอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านสามารถแสดงบทบาทของการเป็นสื่อชุมชนได้ 2 บทบาท ได้แก่ หน้าที่ทางสังคม และหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร จากทั้งสิ้น 4 บทบาท ได้แก่หน้าที่ในการแสดงออก (expressive function), หน้าที่ทางสังคม (social function), หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (information function) และหน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ (control activation function) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการศึกษาและอภิปรายผลดังต่อไปนี้

1. บริบทชุมชนและการก่อกำเนิดหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน

1.1 บริบทชุมชน

ตำบลเหนือเมืองมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 29.5 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 18,281.25 ไร่ จำนวนประชากรทั้งหมด 19,786 คน เป็นชาย 10,188 คน เป็นหญิง 9,598 คน จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 4,194 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 100 ของจำนวนหลังคาเรือน และได้ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลเหนือเมือง ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2538 (ข้อมูลทั่วไปองค์การบริหารส่วนตำบลเหนือเมือง. 2553)

อย่างไรก็ตามหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของหอกระจายข่าวสารจำนวน 13 หมู่บ้านนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ตามลักษณะอาณาเขตที่ติดต่อกับเขตเศรษฐกิจของจังหวัดร้อยเอ็ด และความหนาแน่นของการตั้งบ้านเรือน ได้แก่ ชุมชนชานเมือง และชุมชนชนบท ดังนี้

ตารางที่ 1 ลักษณะของชุมชนที่ทำการศึกษา

ลำดับ	หมู่บ้าน	ชุมชนชานเมือง	ชุมชนชนบท
1	บ้านน้อยในเมือง	×	
2	บ้านสามแยก	×	
3	บ้านหนองผักแว่น	×	
4	บ้านเหล่ากล้วย		×
5	บ้านโนนสว่าง		×
6	บ้านแดง		×
7	บ้านหนองนาสร้าง	×	
8	บ้านห้าแยกกกโพธิ์	×	
9	บ้านโนนงาม	×	
10	บ้านโนนสว่าง		×
11	บ้านแดง		×
12	บ้านปามวง		×
13	บ้านน้อยในเมือง	×	
รวม		7	6

ชุมชนชานเมืองของตำบลเหนือเมืองนั้น จะอยู่เชื่อมต่อกับเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด จึงมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากชุมชนในเขตเทศบาลมากนัก เนื่องจากเขตเศรษฐกิจของจังหวัดร้อยเอ็ดได้เริ่มมีการขยายตัวออกจากเขตเทศบาลเข้าสู่พื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตตำบลเหนือเมือง ความเจริญที่ขยายเข้ามาดังกล่าวทำให้มี โรงแรม หน่วยงานราชการ หอพัก เข้ามาก่อตั้งในเขตตำบลเหนือเมือง สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีสมาชิกในชุมชนไม่ได้เป็นคนในท้องถิ่นโดยกำเนิดทั้งหมด ส่วนชุมชนชนบทมีลักษณะที่เป็นสังคมเกษตรกรรม มีการปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ เป็นชุมชนแบบดั้งเดิมครอบครัวที่อยู่ในคุ้มหรือหมู่บ้านเดียวกัน มักเกี่ยวพันกันในลักษณะของเครือญาติ และมีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่เป็นจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับชุมชนในเขตชานเมือง

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นชุมชนชานเมืองหรือชุมชนชนบทต่างก็มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาที่ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ โดยการศึกษาพบว่าผู้ใหญ่บ้านหนึ่งคนจะเป็นผู้นำมากกว่าหนึ่งกิจกรรมทั้งสิ้น เช่น การเป็นผู้นำบ้านหนองนาสร้างเป็นทั้งผู้นำกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขและผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน รวมไปถึงการเป็นกรรมการวัดประจำหมู่บ้านด้วย

นอกจากนั้นยังพบว่าหมู่บ้านทุกหมู่บ้านมีการสร้างความสัมพันธ์ในรูปแบบเดียวกันทั้งวิธีการพูดคุยทักทายกันในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการจัดกิจกรรมที่ชุมชนให้ความสำคัญ ตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ และวันสำคัญของสังคมไทย ได้แก่ วันพระ วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันพ่อ วันแม่ โดยชุมชนจะมีการจัดกิจกรรมขึ้นทั้งที่วัด และศาลาชุมชน นอกจากนั้นยังมีงานฉลองขึ้นบ้านใหม่ งานบวชงานแต่งงานของแต่ละครอบครัว กิจกรรมเหล่านี้

ล้วนสร้างความสัมพันธ์ให้กับสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี

1.2 การก่อกำเนิดหอกระจายข่าวสาร

จากการศึกษาพบว่าหอกระจายข่าวสารของหมู่บ้านนั้นได้ก่อตั้งขึ้นมาเป็นเวลาประมาณ 15 – 20 ปี จากการให้การสนับสนุนของผู้แทนราษฎร โดยการสนับสนุนดังกล่าวอยู่ในรูปของอุปกรณ์ในการส่งกระจายเสียงของหอกระจายข่าวสาร ส่วนการดูแลรักษา เช่น การซ่อมบำรุง การจ่ายค่าไฟฟ้า การติดตั้งอุปกรณ์เสริม ฯลฯ เป็นหน้าที่ของแต่ละหมู่บ้านจะดำเนินการด้วยตนเอง

จะเห็นได้ว่า การก่อตั้งหอกระจายข่าวสารเป็นการก่อตั้งจากรัฐ (ผู้แทนราษฎร) โดยไม่ได้เกิดจากความต้องการของคนในหมู่บ้านแต่อย่างใด นอกจากนี้หมู่บ้านยังเป็นผู้ที่รับผิดชอบหลักในการจัดรายการผ่านหอกระจายข่าวสาร

จากผลการศึกษาข้างต้นผู้วิจัยจึงจะได้นำเสนอให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างบริบทชุมชนและการก่อกำเนิดหอกระจายข่าวสารกับการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารของสมาชิกในฐานะตัวแปรตาม ดังนี้

2. การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร

การศึกษาในครั้งนี้ได้กำหนดกรอบการบริหารจัดการเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การบริหารจัดการคน การบริหารจัดการงาน และการบริหารจัดการทรัพยากร ซึ่งผลการศึกษาพบว่าการบริหารจัดการในแต่ละส่วนได้ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารของสมาชิกในชุมชนดังนี้

2.1 การบริหารจัดการคน

จากการศึกษาพบว่าผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานหอกระจายข่าวเพียงผู้เดียว อันเนื่องมาจากสมาชิกในแต่ละชุมชนต่างให้การยอมรับว่าผู้ใหญ่บ้านของตนมีศักยภาพที่จะดำเนินงานหอกระจายข่าวสารของ

หมู่บ้านได้ และที่สำคัญตัวผู้ใหญ่บ้านเองก็ตระหนักว่างานดังกล่าวเป็นความรับผิดชอบของตน

การที่หอกระจายข่าวสารอยู่ในความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียว ถือว่าเป็นปัญหาอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารดังที่ดวงพร คำบุญวัฒน์ (2544: 140-141) ได้ประมวลสภาพการและปัญหาคำเนิงานหอกระจายข่าวสาร แล้วพบว่าการที่หอกระจายข่าวสารมีผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบเพียงคนกลุ่มเดียวหรือเพียงบุคคลเดียว ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต่างก็มีภารกิจอื่นที่ต้องรับผิดชอบ ทั้งการทำมาหากิน และงานส่วนรวมอื่นของชุมชน จึงไม่สามารถจัดสรรเวลาในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีที่มีจำกัด ถึงแม้หอกระจายข่าวสารจะประกอบด้วยอุปกรณ์ใช้งานง่าย แต่ก็เกิดความยุ่งยากเมื่ออุปกรณ์เกิดขัดข้อง เนื่องจากไม่สามารถแก้ไขได้เอง

อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้ยังพบว่าหมู่บ้านจำนวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองนาสร้างและบ้านห้าแยกกกโพธิ์ ที่ผู้ใหญ่บ้านได้มีความพยายามที่จะชักชวนให้คณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการต่างๆ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการ แต่สาเหตุในการชักชวนดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสาร แต่เป็นการชักชวนเพื่อเป็นการพัฒนาทักษะการพูดที่เป็นทางการ รวมไปถึงเพื่อเป็นการสร้างบทบาทในชุมชนให้กับคณะกรรมการเหล่านี้ และนอกเหนือจากการชักชวนให้เข้ามาจัดรายการแล้ว ผู้ใหญ่บ้านก็ไม่ได้ชักชวนให้คณะกรรมการหรือสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานด้านอื่นของหอกระจายข่าวสาร สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานภายใต้หลักการสื่อชุมชนและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

การที่หอกระจายข่าวสารมีเพียงผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานทำให้

กระบวนการทำงานของหอกระจายข่าวสารเป็นการทำงานที่ยึดติดกับ “ตัวบุคคล” มากกว่า “หลักการ” ซึ่งการบริหารงานในลักษณะนี้อาจส่งผลต่อ “ความยั่งยืน” ของหอกระจายข่าวสาร เนื่องจากกาญจนา แก้วเทพ (2551: 240) ได้กล่าวว่าการบริหารที่ยึดติดกับตัวบุคคลนั้น หาก “ตัวบุคคล” นั้น หลุดออกไปจากองค์กรก็จะทำให้องค์กรครืนลง เพราะ “ตัวบุคคล” เป็นเรื่องชั่วคราว/ไม่แน่นอน ไม่เหมือน “หลักการ” ที่มีลักษณะคงทนถาวร

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าสมาชิกในชุมชนบางส่วน ยังมีลักษณะของการเป็นผู้ฟังที่กระตือรือร้น โดยได้เคยร่วมแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงหรือพัฒนาการจัดรายการหอกระจายข่าวสารจำนวน 27 คน (ร้อยละ 27) ผ่านการพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้านในรูปแบบการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ แต่การมีส่วนร่วมในลักษณะดังกล่าวของสมาชิกในชุมชนยังมีรูปแบบไม่หลากหลาย หากนำไปเปรียบเทียบกับรูปแบบการมีส่วนร่วมที่สมาชิกในชุมชนสามารถมีต่อการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสาร ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการเป็นแหล่งข้อมูล การเลือกตัวแทนเข้าไปเป็นคณะกรรมการทำงานหอกระจายข่าวสาร การเป็นแขกรับเชิญในรายการ การร่วมจัดกิจกรรมระดมทุนในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร

2.2 การบริหารจัดการงาน

จากการศึกษาพบว่าหอกระจายข่าวสารแต่ละแห่งได้มีการถ่ายทอดสัญญาณข่าวจากวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยในช่วงข่าวท้องถิ่นทุกวัน นอกจากนั้นยังได้รับข้อมูลข่าวสารจากหน่วยงานราชการให้ประกาศผ่านหอกระจายข่าวสารเป็นประจำ อีกทั้งยังมีข่าวคราวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น ผลการดำเนินโครงการ การเชิญชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทั้งของหมู่บ้าน หรือกิจกรรมงานบุญของสมาชิกในชุมชน ดังนั้นข้อมูลที่ใช้ในการจัดรายการ จึงมีเพียงพอในการประกาศผ่านหอกระจายข่าวสารในแต่ละวัน อีกทั้งยังสามารถบรรลุ

วัตถุประสงค์ในการก่อตั้งหอกระจายข่าวสารที่ต้องการให้หอกระจายข่าวสารเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างหน่วยงานของรัฐไปยังประชาชนและระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วยกันเอง

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่มีผู้ใดได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับหอกระจายข่าวสารในฐานะสื่อชุมชน ซึ่งเป็นบทบาทที่แท้จริงของหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน และกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินรายการ ทั้งที่จริงแล้วหากวิเคราะห์สัดส่วนการนำเสนอในแต่ละวันนั้น จะพบว่ามีการนำเสนอ ดังนี้ 1) การถ่ายทอดรายการข่าวท้องถิ่นจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย 30 นาที 2) ข่าวประกาศจากหน่วยงานราชการ, ข่าวประกาศจากผู้ใหญ่บ้านเฉลี่ย 15 นาที ในแต่ละวัน ซึ่งทำให้เนื้อหาของรายการมีทิศทางการไหลของสารจากบนลงล่าง หรือมีทิศทางจากนอกชุมชนมากกว่าทิศทางการไหลของสารภายในชุมชน และจากภายในชุมชนสู่นอกชุมชน ตามหลักการของสื่อชุมชน ที่เน้นการสื่อสารที่มีทิศทางการไหลของข่าวสาร (flow of information) ที่หลากหลาย ทั้ง 1) มิติด้านทิศทางที่ควรจะมีทั้งในทิศทางการไหลของข่าวสารแบบบนลงล่าง (top – down) แบบล่างสู่บน (bottom – up) และแบบแนวนอน (horizontal) และ 2) มิติเรื่องขอบเขตของชุมชน ได้แก่ “ขอบเขตภายในชุมชน” และ “ขอบเขตภายนอกชุมชน” จึงทำให้ทิศทางการไหลของข่าวสารมี 3 ทิศทาง คือ การไหลของข่าวสารจากสื่อภายนอกเข้ามาสู่ชุมชน การใช้สื่อเพื่อส่งสารเรื่องราวของชุมชนออกไปยังบุคคลภายนอก และการใช้การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชนกันเอง (กาญจนา แก้วเทพ, 2543: 48)

ดังนั้นหากกระบวนการผลิตรายการหอกระจายข่าวสารยังมีลักษณะเช่นในปัจจุบัน ย่อมทำให้หอกระจายข่าวสารกลายเป็นสื่อของรัฐมากกว่าสื่อของชุมชน ทั้งที่หอกระจายข่าวสารเป็นสื่อที่มีคุณสมบัติให้ประชาชนมีโอกาส

เข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อประเภทอื่น ตั้งแต่การร่วมกำหนดนโยบาย เป้าหมายและวิธีการดำเนินงาน หอกระจายข่าวสาร รวมทั้งการผลิตและการกระจายเสียง(ดวงพร คำคุณวัฒน์. 2544: 136-137)

2.3 การบริหารจัดการทรัพยากร

นอกจากงานด้านการจัดรายการแล้วงานของหอกระจายข่าวสารยังประกอบไปด้วย การดูแลรักษาและจัดหาอุปกรณ์ในการกระจายเสียงของหอกระจายข่าวสารอีกด้วย

อุปกรณ์หอกระจายข่าวสาร ได้แก่ เครื่องขยายเสียง เครื่องรับวิทยุและเล่นเทปคาสเซทหรือCD ไมโครโฟน และลำโพงที่ติดตั้งในบริเวณต่างๆของหมู่บ้าน

ผลการศึกษาจากการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบหอกระจายข่าวสาร พบว่าหอกระจาย

ตารางที่ 2 สภาพอุปกรณ์ของหอกระจายข่าวสาร

กระจายข่าวสารยังคงมีปัญหาด้านอุปกรณ์ในการกระจายเสียงทั้งในด้านปริมาณ (จำนวนลำโพงที่ใช้ขยายเสียงไปตามจุดต่างๆในหมู่บ้าน) และด้านคุณภาพ (สภาพการใช้งานได้ของอุปกรณ์) โดยมีหอกระจายข่าวสารเพียง 2 หมู่บ้านเท่านั้น(ร้อยละ 15.38) ได้แก่ บ้านสามแยกและบ้านหนองนาสร้าง ที่มีอุปกรณ์เพียงพอและสามารถใช้งานได้ดี ซึ่งสอดคล้องผลการศึกษาของไพชญนต์ ชนงภาญจน์ (2542: 63) และ พรเทพี สุวรรณพงษ์ (2545: 72) ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานและปัญหาของหอกระจายข่าวสารในเขตพื้นที่จังหวัดมหาสารคามแล้วพบว่า หอกระจายข่าวสารมีสภาพเก่า เครื่องขยายเสียง, ลำโพงชำรุดบ่อย, ระบบเสียงไม่ชัดเจน ขาดความรู้ในการใช้เครื่องขยายเสียงและวิธีการต่อลำโพงหลายตัวและหลายชุด

ลำดับ	หมู่บ้าน	เพียงพอ	ไม่เพียงพอ	ใช้ได้ดี	ใช้ไม่ดี
1	น้อยในเมือง		×		×
2	สามแยก	×		×	
3	หนองผักแว่น		×		×
4	เหล่ากล้วย		×		×
5	โนนสว่าง		×		×
6	แดง		×		×
7	หนองนาสร้าง	×		×	
8	ห้าแยกกกโพธิ์		×	×	
9	โนนงาม		×		×
10	โนนสว่าง		×	×	
11	แดง		×	×	
12	ป่าม่วง		×		×
13	น้อยในเมือง		×		×
รวม		2	11	5	8

จากการศึกษามิติต้านคุณภาพนั้น พบว่าเมื่ออุปกรณ์ เช่น เครื่องขยายเสียง หรือลำโพง เกิดชำรุด ผู้ใหญ่บ้านก็จะส่งซ่อมกับช่างมืออาชีพ เนื่องจากไม่มีความรู้ด้านเทคนิคอุปกรณ์ ซึ่งก็มีค่าใช้จ่ายประมาณครั้งละ 400 บาท อย่างไรก็ตามเมื่อลำโพงซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ชำรุดบ่อยที่สุด โดยเฉพาะในฤดูฝน ผู้ใหญ่บ้านจำนวน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแดงหมู่ 8 บ้านน้อยในเมืองหมู่ 23 บ้านหนองผักแว่นหมู่ 4 บ้านเหล่ากล้วย (ร้อยละ 30.77) ก็ได้มีการเรียนรู้และดำเนินการซ่อมเอง ส่วนมิติต้านปริมาณ พบว่าอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอในการกระจายเสียงได้แก่ ลำโพงขยายเสียงตามจุดต่างๆในหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละจุดมีค่าใช้จ่ายประมาณ 1,200 บาท และหมู่บ้านทุกหมู่บ้านก็ยังคงต้องการที่จะ

ขยายจุดเหล่านี้ก็ถึงแม้ว่าบ้านสามแยกและบ้านหนองนาสร้าง(ร้อยละ15.38) จะมีการกระจายเสียงครอบคลุมพื้นที่แล้วก็ตาม เนื่องจากต้องการให้การกระจายเสียงมีความชัดเจนและครอบคลุมพื้นที่ให้มากที่สุด เงินที่ถูกนำมาใช้ในการติดตั้งลำโพงนี้ ผู้ใหญ่บ้านจะมีการวางแผนไว้ก่อนแล้วว่าจะในปีนี้จะติดตั้งเพิ่มในจุดใดบ้าง จากนั้นก็จะของบประมาณจากกลุ่มกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้าน เช่น จากกองทุนหมู่บ้าน, กลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน ที่ต้องนำผลกำไรจากการทำกิจกรรมส่วนหนึ่งมาพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการใช้เงินส่วนตัวของผู้ใหญ่บ้านและเงินสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลเหนือเมือง

ตารางที่ 3 แหล่งที่มาของงบประมาณในการดำเนินงาน

ลำดับ	หมู่บ้าน	หมู่บ้าน	อบต.	ผู้ใหญ่บ้าน
1	น้อยในเมือง			×
2	สามแยก		×	×
3	หนองผักแว่น			×
4	เหล่ากล้วย	×	×	
5	โนนสว่าง			×
6	แดง		×	
7	หนองนาสร้าง	×		×
8	ห้าแยกกกโพธิ์	×		
9	โนนงาม	×		
10	โนนสว่าง		×	
11	แดง		×	
12	ป่าม่วง			×
13	น้อยในเมือง	×		×
	รวม	5	5	7

นอกจากค่าใช้จ่ายที่กล่าวมาแล้ว หอกระจายข่าวสาร ยังมีค่าใช้จ่ายในส่วนของการค่าไฟฟ้าในการออกอากาศ ซึ่งพบว่าหอกระจายข่าวสารที่มีเครื่องส่งอยู่ที่ศาลากลางบ้านจะใช้ไฟสาธารณะ (บ้านหัวแยกกกโพธิ์, บ้านโนนสว่างหมู่ 19) นอกเหนือจากนี้หอกระจายข่าวสารจะมีเครื่องส่งอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะใช้ไฟฟ้าร่วมกับบ้านผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นผู้รับภาระค่าไฟฟ้าในการดำเนินงานของหอกระจายข่าวสาร แต่ผู้ใหญ่บ้านเหล่านี้ต่างมีความเห็นที่ตรงกันว่าสามารถรับภาระดังกล่าวได้ และรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ไฟในชีวิตประจำวันของครอบครัวตนไปแล้ว เช่นเดียวกับ ค่าเครื่องปรับอากาศ โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ จะเห็นได้ว่าการบริหารทรัพยากรด้านอุปกรณ์ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพนั้น ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด หากผู้ใหญ่บ้านสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆของหอกระจายข่าวสารด้วยตนเองได้ ก็จะดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งเท่ากับเป็นการปิดช่องทางการมีส่วนร่วมที่สามารถเกิดขึ้นได้ในชุมชน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับสมาชิกในชุมชนได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้หอกระจายข่าวสารได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากชุมชน

อย่างไรก็ตามการศึกษาพบว่าผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านล้วนเก็บอุปกรณ์เครื่องส่งกระจายเสียงของหอกระจายข่าวสารไว้ในที่ที่ตนคิดว่าปลอดภัย ซึ่งได้แก่ ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือมีเขื่อนั้นก็จะใช้ศาลากลางบ้าน เป็นที่เก็บอุปกรณ์เครื่องกระจายเสียงดังกล่าว และถึงแม้ว่าอุปกรณ์ดังกล่าวจะถูกเก็บไว้ที่ศาลากลางบ้าน แต่ห้องที่ใช้เก็บอุปกรณ์ดังกล่าวก็จะถูกล็อกกุญแจเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อป้องกันปัญหาการถูกโจรกรรม

การกระทำดังกล่าวผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าถึงแม้จะสามารถป้องกันปัญหาการถูกโจรกรรมได้ แต่ก็ได้ส่งผลต่อความรู้สึกถึงความง่ายในการเข้าถึงสื่อที่ลดน้อยลงตามไปด้วย ซึ่งดวงพร คำนุญวัฒน์ (2544: 140-141) ได้ทำการประมวลสภาพ

การและปัญหาดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร แล้วพบว่า การที่เครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการกระจายเสียงมักอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหรือตั้งอยู่ที่บ้านใครคนใดคนหนึ่ง อาจก่อให้เกิดปัญหาการผูกขาดการใช้และการจัดการ รวมถึงไม่มีใครกล้าเข้าไปใช้หรือใช้อย่างไม่สะดวก ซึ่งทำให้ความรู้สึกมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสารของชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เกิดขึ้น นอกจากนั้นกาญจนา แก้วเทพ (2551: 281) ก็ได้กล่าวว่า “การเข้าถึง” เป็น “บันไดขั้นแรกของการมีส่วนร่วม”

หากนำเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข (ชงชัย เล็กกัมพร และ วิจารณ์ คหัญฐา, อ่างใน, พรเทพี สุวรรณพงษ์. 2545: 22) ที่ใช้ในการตัดสินการประกวดหอกระจายข่าวสารดีเด่น ได้แก่ ระดับที่หนึ่ง มีคณะกรรมการรับผิดชอบ มีการออกอากาศอย่างต่อเนื่อง มีเนื้อหารายการที่ส่งเสริมด้านการพัฒนาและสามารถพึ่งพาตนเองในด้านงบประมาณได้, ระดับที่สองมีคณะกรรมการรับผิดชอบ มีการออกอากาศอย่างต่อเนื่อง มีเนื้อหารายการที่ส่งเสริมด้านการพัฒนาแต่ยังไม่สามารถพึ่งพาตนเองในด้านงบประมาณได้, ระดับที่สามมีผู้จัดรายการคนเดียว มีการออกอากาศที่ไม่ต่อเนื่อง จะพบว่าหอกระจายข่าวสารที่ศึกษาล้วนต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานทั้งสิ้น เนื่องจากมีเพียงอุปกรณ์หอกระจายข่าวสารและมีผู้ดำเนินการเพียงคนเดียว

ดังนั้นผู้ใหญ่บ้านเพียงคนเดียวจึงไม่สามารถที่จะดำเนินงานหอกระจายข่าวสารให้บรรลุได้ตามเกณฑ์มาตรฐานได้

3. บทบาทและหน้าที่ของหอกระจายข่าวสาร

จากการสำรวจพบว่าการเปิดรับสารจากหอกระจายข่าวสารของสมาชิกจำนวน 100 คนในชุมชนนั้น มีสมาชิกจำนวน 22 คน (ร้อยละ 22) รับฟังรายการเป็นประจำ (อาทิตย์หนึ่งไม่ต่ำกว่า 5 ครั้ง) สมาชิกจำนวน 52 คน (ร้อยละ 52) รับฟังรายการสม่ำเสมอ (3-4 ครั้งต่อ 1 สัปดาห์) จำนวน 26 คน (ร้อยละ 26) รับฟังรายการนานๆ

ครั้ง (1-2 ครั้งต่อ 1 สัปดาห์) แต่จากการศึกษาพบว่าสมาชิกที่รับฟังรายการเป็นประจำและรับฟังรายการอย่างสม่ำเสมอ นั้น ทำให้เหตุผลที่เหมือนกันว่าผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ดูแลหอกระจายข่าวสารได้เปิดหอกระจายข่าวสารทุกวัน และบ้านของตนนั้นอยู่ใกล้หอกระจายข่าวสาร หรือลำโพงขยายเสียงของหอกระจายข่าวสาร จึงได้ฟังอย่างสม่ำเสมอ ส่วนสมาชิกที่รับฟังรายการนานๆครั้งนั้น ทำให้เหตุผลว่าไม่ได้กลับบ้าน เพราะต้องออกไปทำงานก่อนที่รายการของหอกระจายข่าวสารจะเริ่มและตื่นสายไม่ทันฟังรายการ

ดังนั้นหอกระจายข่าวสารจึงเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงผู้ฟังกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นสมาชิกในชุมชนแต่ลักษณะของหอกระจายข่าวสาร ที่เมื่อเปิดแล้วผู้รับสารไม่สามารถปฏิเสธการรับสารได้ เป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้รับสารเปิดรับสารจากหอกระจายข่าวสาร มิใช่เกิดจากเนื้อหาของรายการที่นำเสนอเพียงอย่างเดียว

จากการศึกษาพบว่าสมาชิกในชุมชนต่างมีความพึงพอใจต่อเนื้อหาข่าวยุทธการของหอกระจายข่าวสาร โดยมีความพึงพอใจต่อการนำเสนอข่าวภายในหมู่บ้านจำนวน 40 คน (ร้อยละ 40) พึงพอใจข่าวสารจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจำนวน 35 คน (ร้อยละ 35) และพึงพอใจข่าวประกาศจากทางราชการจำนวน 25 คน (ร้อยละ 25) อย่างไรก็ตามหากพิจารณาทิศทาง การไหลของข่าวสาร (มิติของขอบเขตชุมชน) จะพบว่าจำนวนผู้ที่มีความพึงพอใจต่อการนำเสนอข่าวสารภายในหมู่บ้านมีจำนวนมากกว่าผู้ที่มีความพึงพอใจต่อการนำเสนอข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นข่าวจากนอกชุมชนจำนวนเพียง 5 คน (ร้อยละ 5) และหากพิจารณาทิศทาง การไหลของข่าวสาร (มิติของทิศทาง) จะพบว่าจำนวนสมาชิกในชุมชนต่างพึงพอใจข่าวสารที่มีทิศทางจากบนลงล่างจำนวน 60 คน (จำนวนผู้ที่พึงพอใจข่าวจากสถานีวิทยุรวมกับจำนวนผู้ที่พึงพอใจข่าวประชาสัมพันธ์จากทางราชการ) และผู้ที่พึง

พอใจข่าวสารที่มีทิศทางในระนาบเดียวกันจำนวน 40 คน (จำนวนผู้ที่พึงพอใจต่อการนำเสนอข่าวสารภายในหมู่บ้าน)

ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าถึงแม้สมาชิกในชุมชนมีความพึงพอใจต่อการแสดงบทบาทหน้าที่ในการให้ข่าวสาร (information function) ทั้งในส่วนของการเป็นสื่อกระจายเสียงของรัฐ และการเป็นสื่อชุมชน แต่บทบาทการให้ข่าวสารในฐานะสื่อชุมชนยังไม่มีความโดดเด่นในสายตาของสมาชิกในชุมชนแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่าเมื่อสมาชิกต้องประสบกับปัญหา “วุ่นวายหาย” ก็มักจะใช้หอกระจายข่าวสารเป็นช่องทางในการประกาศหาทั้งในหมู่บ้านเดียวกันและต่างหมู่บ้าน และพบว่าส่วนใหญ่ก็จะได้คืน ถึงแม้ว่าหมู่บ้านที่เป็นเจ้าของวุ่นวายหายนั้นไกลจากหมู่บ้านที่พบวุ่นวายและมีถนนเส้นใหญ่ (บายพาส) ตัดผ่าน หรือเมื่อครอบครัวจะจัดงานต่างๆ ก็จะมาฝากผู้ใหญ่บ้านประกาศผ่านหอกระจายข่าว เชิญชวนสมาชิกในชุมชนให้มาร่วมงาน หรือแม้แต่หมู่บ้านใดจะจัดงานประจำปีของหมู่บ้าน หรืองานวัด ก็จะมาฝากข่าวมาประกาศหรือในบางหมู่บ้านก็จะมาประกาศเอง

ด้วยเหตุนี้หอกระจายข่าวสารจึงสามารถทำหน้าที่ทางสังคม (social function) ในการสร้างความสัมพันธ์ทั้งในระดับภายในชุมชน และระหว่างชุมชน แต่ทั้งนี้บทบาทดังกล่าวจะมีความโดดเด่น ก็ต่อเมื่อสมาชิกในชุมชนเกิด “ความจำเป็น” ที่จะ “ใช้งาน” หอกระจายข่าวสารเท่านั้น

ดังนั้นการที่หอกระจายข่าวสารยังสามารถสร้างประโยชน์ให้ทั้งกับผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกในชุมชน จึงทำให้หอกระจายข่าวสารยังสามารถดำรงอยู่ได้ ถึงแม้หอกระจายข่าวสารจะมีการดำเนินงานโดยยึดบุคคลเป็นหลัก อย่างไรก็ตามด้วยรูปแบบการบริหารจัดการที่ไม่ได้เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน จึงทำให้หอกระจายข่าวสารยังไม่สามารถที่จะแสดงบทบาทของการเป็นสื่อชุมชนได้อย่างเต็มศักยภาพที่มี

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. หอกระจายข่าวสารควรบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการหอกระจายข่าวสาร และมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน รวมทั้งกรรมการเหล่านี้จะต้องมีเวลาเพียงพอในการปฏิบัติงาน เพื่อหลีกเลี่ยงการบริหารที่เน้นตัวบุคคลเป็นหลัก และเป็นการส่งเสริมให้การบริหารงานมีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย อันเป็นลักษณะการบริหารงานของสื่อชุมชน

2. ควรจัดการอบรมให้ความรู้ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ได้แก่ ผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร และสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เนื้อหาในการอบรมสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม โดยเนื้อหาที่อบรมกลุ่มผู้ดำเนินงานหอกระจายข่าวสารนั้น ควรเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบของการกระจายเสียง ซึ่งประกอบทั้งส่วนของการกระจายเสียงและการบริหารจัดการ ซึ่งส่วนใหญ่การอบรมมักให้ความรู้ในส่วนของการกระจายเสียง เช่น เทคนิคการสื่อสาร รูปแบบการจัดรายการเท่านั้น รวมไปถึงการให้ความรู้เพื่อให้เกิด

ความตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อการดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร และที่ขาดไม่ได้ก็คือการกระตุ้นให้กลุ่มผู้ดำเนินงานเหล่านี้เกิดกำลังใจและความภาคภูมิใจในการทำงานเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้เนื่องจากงานหอกระจายข่าวสารนั้นเป็นงาน “อาสาสมัคร” ที่ต้องใช้ “จิตสาธารณะ” ในการทำงาน ส่วนเนื้อหาที่ควรให้อบรมให้แก่สมาชิกในชุมชนนั้น ได้แก่ ประเด็นสิทธิการสื่อสาร, ความสำคัญและรูปแบบการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหอกระจายข่าวสาร

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อตรวจสอบสภาพปัญหาเบื้องต้นของการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อหอกระจายข่าวสาร ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไปจึงควรใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อค้นหาแนวทางการบริหารจัดการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีต่อหอกระจายข่าว โดยใช้ผลจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). *สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *วิทยุชุมชน: คลื่นหนุนการสร้างพลังให้ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2551). *การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ดวงพร คำคุณวัฒน์. (2544). *ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- ดวงพร คำคุณวัฒน์. (2548). *ชุมชนวิทยุกระจายข่าวสารด้วยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- ดวงพร คำคุณวัฒน์. (2549). *การดำเนินงานหอกระจายข่าวสารที่สนองตอบความต้องการของชุมชนอย่างยั่งยืน*. ใน ปารีชาติ สถาปิตานนท์ (บรรณาธิการ), *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- ปารีชาติ สถาปิตานนท์. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

- พรเทพี สุวรรณพงษ์. (2545). การดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านในจังหวัด มหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพชญนต์ ชนะกาญจน์.(2542). ปัญหาและความต้องการการดำเนินงานหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ของคณะกรรมการและผู้รับฟังในจังหวัดมหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเหนือเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. ข้อมูลเบื้องต้นองค์การบริหารส่วนตำบลเหนือเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2553, จาก http://www.tambol.com/tambol/search_show.asp?itemno=450103